

Lausunnon saate:

Tässä Kehitysvammaliiton Selkokeskuksen lausunnossa kielellisten oikeuksien toteutumista tarkastellaan selkokielen ja sen tarvitsijoiden näkökulmasta.

Selkokielen tarvitsijoita on muun muassa seuraavissa ryhmissä: suomen kieltä opiskelevat maahanmuuttajat, muistisairaat ja hyvin iäkkäät henkilöt, kehitysvammaiset henkilöt ja muutamat muut vammaisryhmät. Lisäksi selkokielestä voivat hyötyä henkilöt, joilla on muita oppimisen, lukemisen, kielenkäytön tai keskittymisen vaikeuksia.

Yhdistys edustaa pääasiassa: suomenkielisiä

Kehitysvammaliiton Selkokeskus on valtakunnallinen selkokielen asiantuntijakeskus. Selkokeskuksen tavoitteena on edistää selkokielistä tiedotusta, tiedonvälitystä ja kulttuuria Suomessa. Selkokeskus kehittää selkokieltä ja tuottaa selkokielisiä aineistoja ihmisille, jotka eivät kielellisten vaikeuksiensa vuoksi saa riittävästi tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta, sekä antaa selkokieleen liittyvää koulutusta.

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Selkokielen kohderyhmiin kuuluu Suomessa noin 430 000–650 000 (8–12 %) henkilöä. Selkokielestä on hyötyä tietyissä tilanteissa suuremmalle, noin 20–25 % osuudelle väestöstä.

Selkokielen tarpeen taustalla voi olla synnynnäisiä, neurobiologisia tekijöitä (esim. kehitysvammaisuus, autismin kirjo), sairauden tai vamman aiheuttamaa kielitaidon alentumaa (esimerkiksi muistisairaus tai afasia) tai se, että suomi tai ruotsi ei ole henkilön äidinkieli (esimerkiksi kieltä opiskelevat maahanmuuttajat, viittomakieliset tai muut kielivähemmistöt). Useille näihin ryhmiin kuuluvista henkilöistä hyvä ja selkeäkin yleiskieli on liian vaikeaa.

Miten keskeisessä asemassa kielelliset oikeudet ovat yhdistyksenne toiminnassa?

- Toimintamme ensisijaisena tavoitteena on edistää edustamamme ryhmän kielellisiä oikeuksia
- Kielellisten oikeuksien edistäminen on yksi monista muista tavoitteistamme**
- Toimintamme ei liity millään tavoin kielellisiin oikeuksiin

Miten viranomaiset ovat mielestänne onnistuneet toteuttamaan kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa?

- Erinomaisesti
- Hyvin
- Huonosti**

En osaa sanoa

- **Miten kielelliset oikeudet mielestänne ovat toteutuneet yksityisten hoitaessa julkista hallintotehtävää sosiaali- ja terveyspalveluissa (esim. sairaanhoitokuljetukset, vanhuspalvelut)**

Erinomaisesti

Hyvin

Huonosti

En osaa sanoa

Miten kielelliset oikeudet mielestänne ovat toteutuneet sosiaali- ja terveydenhuoltoalan viranomaisten tarjoamissa sähköisissä palvelujärjestelmissä (esim. ajanvarausjärjestelmät, lomakkeet)?

Erinomaisesti

Hyvin

Huonosti

En osaa sanoa

Tarkennus:

Selkokielen tarvitsijoiden kannalta kielelliset oikeudet ovat toteutuneet huonosti sosiaali- ja terveyspalveluissa ja muissa yhteyksissä, koska eri toimijoita vahvemmin velvoittava sitova ohjeisto ja yhtenäiset käytännöt puuttuvat. Selkokielen käyttö eri yhteyksissä on satunnaista ja liittyy lähinnä yksittäisiin tapauksiin.

Sähköiset palvelut ovat lisääntyneet jatkuvasti, ja kansalaisilta vaaditaan yhä enemmän sekä kielellisiä että tietoteknisiä taitoja omien asioiden hoitamiseen. Selkokielen tarvitsijoilla on puutteita nimenomaan kielellisissä taidoissa, ja osalla heistä ei ole lainkaan tai hyvin vähän taitoa ja kokemusta tietotekniikan käytöstä. Sähköisissä palveluissa ei oteta tarpeeksi hyvin huomioon palvelun saavutettavuutta heidän kannaltaan. Näin he jo lähtökohtaisesti syrjäytyvät sähköisistä palvelujärjestelmistä.

Euroopan unionissa valmisteilla olevat direktiivit täsmentävät saavutettavuuden ja kielen ymmärrettävyyden vaatimuksia digipalveluiden osalta. Direktiivien voimaan saattamisen yhteydessä tulisi muistaa myös selkokieltä tarvitsevat ryhmät ("Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the accessibility of public sector bodies' websites" ja "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States as regards the accessibility requirements for products and services").

Miten viranomaiset ovat mielestänne edistäneet kielellisten oikeuksien toteutumista?

Jotkut viranomaiset ja sosiaali- ja terveystalveluita tarjoavat tahot ovat ottaneet selkokielen käyttäjiä huomioon toiminnassaan. Hyvä esimerkki on Satakunnan sairaanhoitopiiri, jossa oleellinen, yleisesti kaikkia potilaita koskeva tieto, kuten potilasohjeet ja verkkosivut, on toteutettu selkokielellä. Myös Kansaneläkelaitos tarjoaa tietoa etuuksistaan ja palveluistaan selkokielellä. Niitä voidaan pitää kuitenkin poikkeuksina. Muut esimerkit selkokielen käytöstä julkishallinnon toimijoiden tiedotuksessa ja toiminnassa ovat yksittäisiä ja satunnaisia.

Oletteko havainneet epäkohtia kielellisten oikeuksien toteutumisessa viranomaisten toiminnassa? Mitä haasteita kielellisten oikeuksien toteutumisessa on yhdistyksenne/edustamanne kieliryhmän näkökulmasta?

Kun kielellisiä oikeuksia tarkastellaan laajasti ymmärrettävyyden näkökulmasta, osalla kansalaisista kielelliset oikeudet eivät toteudu. He ovat vaarassa syrjäytyä ja jäädä virallisen, kaikkia kansalaisia koskevan tiedonsaannin ulkopuolelle. Tämä heikentää niiden kansalaisten osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan, joilla on kielellisiä rajoituksia. Syrjäytymisen uhkaa ei poisteta ainoastaan tarjoamalla informaatiota henkilön omalla kielellä, vaan kiinnittämällä huomiota informaation ymmärrettävyyteen ja saavutettavuuteen etenkin maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kannalta.

Miten kehittäisitte kielilainsäädännön täytäntöönpanoa tai viranomaisten toimintaa kielellisten oikeuksien edistämiseksi

Näkökulma kielellisiin oikeuksiin on liian kapea, jos niihin katsotaan kuuluvaksi vain esimerkiksi oikeus käyttää viranomaisten kanssa asioidessa suomea, ruotsia, saamea tai viittomakieltä tai saada tietyissä tilanteissa tulkkausta omalle äidinkielelle. Näkökulmaa kielellisistä oikeuksista tulisi laajentaa myös kielen ymmärrettävyyteen. Vaikeaselkoinen esitystapa saattaa pahimmillaan jopa vaarantaa henkilön oikeuksien toteutumisen. Ohjeita viranomaisten käyttämän kielen selkeyttämiseen ja ymmärrettävyyden lisäämiseen annetaan mm. Hyvän virkakielen toimintaohjelmassa, jossa muistutetaan myös selkokielen käytöstä kansalaisille suunnatussa viestinnässä.

Muita yleisiä huomioita kielilainsäädännön täytäntöönpanosta ja soveltamisesta

Ymmärrettävä kieli on kansalaisten oikeusturvan ja kaikkien oikeuksien toteutumisen edellytys. Se on myös edellytys osallistua ja päästä osalliseksi yhteiskunnan toimintaan. Siksi on ensiarvoisen tärkeää tiedostaa ja tuoda selvemmin esiin myös lainsäädännössä, millaista kieltä viranomaiset käyttävät kaikkia kansalaisia koskevissa asioissa.

Helsinki, 9.6.2016

Marianna Ohtonen
toiminnanjohtaja

Sami Älli
Saavutettavuusyksikön johtaja